

HZ. MEVLÂNÂ DERGÂHI'NİN DÖRT ŞÂHESERİ VE TARİH KİTÂBELERİ

MUSTAFA ÇIPAN

*Kubl ide çeşm-i cibân-bînine rağbetler ile
Hâk-i pâk-i harem-i Hazret-i Mevlânâyı
(Hz. Mevlânâ'nın bareminin temiz toprağını, büyük bir
arzu ile, cibânı gören gözüne sürme çekmek istedi.)
Mânî*

Hız. Mevlânâ, güzeli değil, güzelliği görmemizi ve sevmemizi ifade buyurarak, "Biz sũfller sizin mahallenize geldik. Allah rızası için bize güzelliğinizden bir şeyler veriniz." diye seslenir. Kendisi de ziyaretine gelenlere güzellikler sunar, dahası bu güzellikler, ona ve dergâhına hizmeti şeref bilenlerce birbiri üzerine eklenerek katmerlenir.

Selîm bir akılla düşünen, selîm bir kalple inanan ve selîm bir zevkle beğenen Mevlevîler, bu hâli hem kendi hayatlarına hem de meydana getirdikleri eserlere hakkıyla yansıtırlar.

Bütün tasavvuf yollarının dergâhları hem kurucu şeyhlerin hem de o mekânlarda yetişen âşık, ârif, âlim, kâmil, fâzıl ve hakîm mürşidlerin nâfiz nazarları ve derûnî nefesleriyle buldukları bölgeye ruh kazandıran ve kıymet katan bir hüviyet arz ederler. Bu dergâhlar, yüzyıllar boyunca müntesiplerini manevî bakımdan terbiye

etmenin yanında kabiliyetleri nispetinde güzel sanatların muhtelif şubelerinde de eğiterek cemiyete yol gösterecek, onları güzelliğe, iyiliğe, doğruluğa, sevgiye, hoşgörüyeye kısaca güzel ahlâka davet edecek "nümüne insan" yetiştirirler.

Bu hâlin bir neticesi olarak, Hız. Mevlânâ'ya uyanlar ve Mevlevî olarak isimlendirilenler, yüzlerindeki temizlik, tavırlarındaki asalet ve vakar, kıyafetlerindeki sadelik ve zarafet, konuşmalarındaki kendilerine has terbiye yanında imanlarından kaynaklanan fikrî inceliklerini ve sanat kabiliyetlerini yansıtan nezaketli üslûpları ile cemiyet hayatında son derece tesirli olurlar.

Bu terbiyenin verildiği mekânların idare merkezi olan Konya Âsîtânesi, hayatta iken Hız. Mevlânâ'ya duyulan hürmet ve muhabbet, Hakk'a vuslatından sonra da rûhâniyetinden istimdâd etmek sebebiyle Selçuklu'dan Karamanoğlu'na, Karamanoğlu'ndan Osmanlı'ya, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan bir zaman diliminde kesintisiz olarak ilgi görmüş ve görmeye devam etmektedir.

Türk-İslâm şairi, âlimi, ârifi, mütefekkeri ve mutasavvıfı Hız. Mevlânâ'nın Dergâhı, fizikî yapılanması, maddeye ruh kazandıran sanat eserleri, tefrîşi, emsâlsiz hat ve tezyinâtı

Şadırvan

ile gelen ziyaretçileri derinden etkileyen dünyanın en âsûde ve latîf mekânlarından biridir.

Bu çalışmada yapılış tarihleri gözetilerek, farklı hususiyetleri sebebiyle dikkatleri üzerinde toplayan Şadırvan, Gümüş Kafes, Türbe Tamir Kitabesi ve Hazret-i Mevlânâ Levhası üzerinde durulacaktır.

Şadırvan ve Kitabesi

Dervîşân kapısından bu latîf ve âsûde mekânın bahçesine girdiğinizde sizi karşılayan, huzur ve sükûna kavuşturan ilk mimarî yapı olan ve inşasına “Havz-ı Cinân” (cennet havuzu) (918/1512) terkibiyle tarih düşürülen “Şadırvan” Yavuz Sultan Selim’in hayrı, musluklarından içeceğiniz serin ve leziz birkaç yudum “Çârbâğ” suyu da onun vakfidır.

Sultan bu hayrıyla, “...Ve bir dahi suyu yoktur, vakt-i salât ve tahârette su bulunmaz, müslümanlar müzâyaka üzeredir.”¹ cümlesinde ifadesini bulduğu şekliyle sadece Dergâh’ın su ihtiyacını karşılamakla kalmaz, ihtiyaç fazlası suyun da mahalleye dağıtılmasını temin eder.

Mekke ve Medîne’nin hâkimi değil hâdimi (hizmetkârı) olan büyük hükümdar bu hayrıyla sanki hizmete Hz. Mevlânâ’nın Dergahı’nda devam etmek murâdındadır.

Şadırvan, klasik Osmanlı şadırvan mimarisine uygun, fakat büyük ölçüde ve değişik bir üslûpla inşâ edilmiş, oldukça süslü bir âbide görünüşündedir. On altı dilimli hazne ve Ahmed Eflâkî’ye göre Germiyanoğulları tarafından hediye edilen çift çanaklı bir göbekten ibarettir. Üst

¹ Şahabetin Uzluk, *Mevlânâ’nın Türbesi*, Konya Halkevi Güzel Sanatlar Komitesi Yayınları, s.108.

Mimarî yapılar başta olmak üzere, doğum, tahta çıkış, ölüm, sünnet, düğün, zafer, telif eser vb. konularda düşürülen tarihler mimarî eserler için âdetâ bir tapu, diğerleri için de çok kıymetli birer belge hükmündedir.

örtünün zirvesinde ise içi şemseli, tepesi sorguçlu hilâl şeklinde bir alem mevcuttur.²

Çanaklı mermer göbeğin Germiyanogulları tarafından hediye edilmesi yanında inşâ tarih kıt'asının ikinci beytinin ikinci mısraında Bevvâb Süleyman'ın şadırvanı "tecdid" yani yenileme için vazifelendirildiğinin yazılması Şahabettin Uzluk'un, şadırvanın Sultan Veled zamanından (XIII-XIV. yüzyıldan) beri var olduğu kanaatini güçlendirmektedir.³

Dergâh Şadırvanının, özellikle üzerinde duracağımız kısmı, bize bir medeniyet tasavvuru tecrübesi yaşatan, vefa, kadirşinaslık ve hizmette devamlılığın çok kıymetli bir misâlini teşkil eden güney hazne duvarının üzerine yerleştirilmiş musluklu mermer kitabedir. Hangi yüce gönüllü akıl ve san'atkâr -ihşan üstüne ihşan edercesine- şadırvanın inşasından 356 yıl geçtikten sonra yapılan ihyâ çalışmasını bu küçük mermer kitabeye, inşa tarih kıt'asının altına -yapılışından 83 sene sonra gerçekleştirilen küçük tamir ve bakımı hatırlatmayı da göz ardı etmeden- hakker. Kitabenin

üst kısmında yer alan inşa tarih kıt'asının, aradan geçen 356 sene zarfında, alttaki ihyâ kitabesine nazaran nasıl yıprandığı da dikkatli nazarlardan kaçmaz.

Bu makalede konu edilen eserlerden Yavuz Sultan Selim'in "Şadırvan" inşası ile ilgili tarih kıt'asında mahlas mevcut olmayıp, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan tamir için Gâlib, diğer üç eserden "Gümüş Kafes" için Mânî, Sultan II. Mahmud'un "Yeşil Kubbe"yi tamiri ve "Hazret-i Mevlânâ" levhası için ise Pertev Paşa tarih düşürür.

Mimarî yapılar başta olmak üzere, doğum, tahta çıkış, ölüm, sünnet, düğün, zafer, telif eser vb. konularda düşürülen tarihler mimarî eserler için âdetâ bir tapu, diğerleri için de çok kıymetli birer belge hükmündedir. Tam bu noktada, yazımızın esasını teşkil eden tarih düşürme ile ilgili kısaca bilgi vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Harflerin rakam karşılıkları esasına dayanan ve başlangıcı oldukça eskiye giden ebced sistemi ile tarih düşürme sanatının ilk defa kimin tarafından icat edildiği kesin olarak belli değildir. XII. yüzyılda Fars edebiyatında ortaya çıktığı, oradan Türkler'e, Türkler'den de Araplar'a geçtiği bilinen bu işleme en yaygın adıyla "tarih düşürme" denilir. Türk edebiyatında XIV. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan, önceleri daha çok Arapça ve Farsça yazılan,

2 Geniş bilgi için bkz., Ş.Uzlu, *Mevlânâ'nın Türbesi*, s.108-109, 152; Yılmaz Önge, "Mevlânâ Dergâhi'nin Şadırvanı", *SÜ 2. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)* 3-5 Mayıs 1986, Konya, 1987, s.61-67; Erdoğan Erol, "Mevlânâ Müzesi'ndeki Şeb-i Arûs Havuzu, Şadırvan, Selsebil", *Müze Dergisi*, S.13, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Konya Müze Müdürlüğü Yayını, Konya, 2004, s.6-7; Hasan Özönder, "Mevlânâ Külliyesi'nin Mimarî Teşekkülü", *SÜ 1. Millî Mevlânâ Kongresi-Tebliğler*, Konya, 1985, s.398.

3 Y. Önge, "Mevlânâ Dergâhi'nin Şadırvanı", s.63, dipnot:5.

bir kelime veya terkipten oluşan mensur tarihler XVI. yüzyıldan itibaren genellikle Türkçe kaleme alınır ve manzum tarihlere rağbet artar.

Edebiyatımızda tarih düşürme geleneğinin en güzel örneklerini Surûrî verir, Ahmed Paşa, Necâtî, Zâtî, Nâbî, Şeyh Gâlib gibi klasik dönem şairleri yanında İzzet Molla, Nâmık Kemâl, Muallim Nâcî, Ali Emîrî Efendi, daha sonraları Ali Nihad Tarlan, Abdülbaki Gölpınarlı ve Mehmed Çavuşoğlu gibi isimler de tarih düşürürler. Başlangıçta hicrî, daha sonra Hicrî/Rûmî yıllara göre tarih düşürülmüş olup, günümüzde de bu gelenek daha çok milâdî yıllar esas alınarak devam ettirilmektedir.⁴

Şadırvan kitabesinin üst kısımda bulunan üç beyitlik tarih kıt'ası Yavuz Sultan Selîm'in inşası için yazılır, musluğun hemen üzerinden başlayan alem şeklindeki kabartma kompozisyonun en üst kısmındaki lâle motifinin içine, Sultan III. Mehmed'in taminini yâd etmek maksadıyla "sene 1004" (1595-6) rakamı işlenir, alttaki üç beyitlik tarih kıt'asında da şadırvanın Sultan Abdülazîz tarafından ihyâsına tarih düşürülür, muslukla bağlantı noktasının hemen üzerine de ihyâ tarihi olan "sene 1284" (1868) hakkedilir.

Kitabenin birinci tarih kıt'ası aruzun "Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün", ikincisi ise "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" kalıbıyla yazılır.

4 Geniş bilgi için bkz. Turgut Karabey, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, Atatürk Üniversitesi (DT), Erzurum, 1984; "Tarih Düşürme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011, c.40, s.80-82; İsmail Yakıt, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992.

Kitabenin üst kısmında yer alan şadırvanın Yavuz Sultan Selîm tarafından inşasıyla ilgili üç beyitlik tarih kıt'ası şöyledir ve tarihe esas teşkil eden ifade, şiirin en sonunda yer alan "Havz-ı Cinân" (918/1512) tamlamasıdır. Her iki tarih kıt'asında da tarih, söyleniş bakımından "mânen", hesaplanması bakımından da tarihe esas teşkil eden metnin bütün harflerinin rakam değerlerinin toplanmasıyla söylenilmek istenilen senenin elde edildiği, en makbul sayılan "tam" tarih usûlüyle düşürülür.

Sultân Selîm bin Bâyezîd oldur reh-i dinde sa'îd Şadır(re)vân icrâ idüp Dergâh-ı Mollâda revân

Nâzır durur evkâfına Dârü's-sa'âde Ağası Tecdid için irsâl idüp Bevvâb Süleymânı hemân

Devrinde Şâh-ı Kışverin sa'yiyle itmâma irüp İlham ile târîhini didim ana Havz-ı Cinân

Sadeleştirilmiş nesre çevirme

Din yolunda uğurlu, mübarek Bayezid oğlu Sultan Selim, Hz. Mevlânâ'nın Dergâhına bir şadırvan yaptırıp suyunu akıttı (vakfetti).

Dârü's-sa'âde Ağası (Harem Ağası) vakıflarına bakmakta olup, yenilemek için hemen Bevvâb (kapıcı) Süleymânı gönderdi.

Memleketlerin Şâhının devrinde, gayretli çalışmalarla tamamlanan şadırvan için ilham ile "Havz-ı Cinân" taribini söyledim.

İnşa tarih kıt'asının hemen altına, Sultan Abdülazîz'in şadırvanı ihyası için -güzel bir tarih düşürdüğünü söyleyen- Gâlib'e ait şu tarih kıt'ası yazılır. Bu kıt'ada tarih son mısraın tamamıyla verilir.

Şehinşâh-ı cihân kutb-ı zamân Abdülazîz Hânı Serî-i şevketinde haşre dek dâ'im ide Allah

Bu şâdrevânı ihyâ kıldı nev-tarz üzere bî-mânend
Cenâb-ı Pîre ta'zîmen o Sultân-ı felek-dergâh
Düşürdü hîn-i itmâmında Gâlib bir güzel târîh
Bu şâdrevâna zemzem eyledi icrâ Şeh-i Cem-câh
Sene 1284(1868)

Sadeleştirilmiş nesre çevirme

*Allah, cihan şabllarının şabı, zamanın kutbu
Abdülaziz Han'î azametli tabtında başre kadar
daim eylesin.*

*Bu şadırvanı yeni bir tarz üzere ve eşsiz bir
şekilde, gök dergâhının sultanı Hz. Mevlânâ'ya
hürmeten ihya eyledi.*

*Gâlib, şadırvan tamamlandığı zaman güzel bir
tarîh düşürdü: "Cem makamı şab, bu şadırvana
sanki zemzem icra eyledi" (bağladı, zemzem akıttı).*

Gümüş Kafes

*Mubammed Mubtâr Efendimizin yolunun toprağı
olduğunu söyleyen Hz. Mevlânâ'nın âşıklarını
sandukasının önünde huzurda karşılayan Gümüş
Kafes, âdetâ Resûlullah sevdalısı gönüllere,
Ravza-i Mutabbara'da Peygamber Efendimiz'i
büyük bir hürmet ve muhabbetle selâmlayacakları
"Muvâcebe-i Şerîfe"yi ilhâm eder.
Bir velinin gümüş kafesini bir Osmanlı paşası
yaptırır. Ancak Habibullah'ın "Muvâcebe-i
Şerîfe"sini, şefâatini umarak:*

Gümüş Kafes

*Nola tâcım gibi başımda götürsem dâ'im
Kadem-i pâkini ol Hazret-i Fabr-i Rusülün
mısralarında ifade ettiği üzere Efendimizin
Kadem-i Şerifini sorgusunda taşıyan Peygamber
âşığı Osmanlı Sultanı I. Ahmed altından
yaptırarak gümüş levhayla birlikte 1617'de büyük
bir ta'zîmle yerine koydurur.*

Mevlânâ Dergâhı'nın en güzel ve dikkat çekici eserlerinden biri âriflerin kutbu Hz. Mevlânâ'nın toprağı ıtır kokulu, şerefli merkadinin ön tarafında yer alan, H.1006/M.1597-8 yılında Maraş Mirimîrânı Mahmud Paşa tarafından Kalemkâr İlyas'a fevkalâde sanatkârâne bir şekilde yaptırılan "Gümüş Kafes"tir.

"Hicri 10. asırdaki Türk kuyumculuğunun, Türk hakkâklığının bütün hurde (ince) teferruatını vâzih (açık) olarak ispat eden bu nefise..."⁵ cümlesiyle kıymeti ifade edilen bu Gümüş Kafes'in alınlığının en üst kısmında Selçuklu celi sülüsü ile "Allah" (c.c.), hemen altında "Kelime-i Şehâdet", dikdörtgen kitâbelerde de şair Mânî'ye⁶ ait, Mirzâ Ali tarafından celi ta'lik ile yazılan otuz iki beyitlik "Kıt'a-i Kebîre" yer almaktadır.⁷

5 Ş. Uzluk, *Mevlânânın Türbesi*, s.118.

6 Şair Mânî, Konya Kadısı iken H.973 / M.1565'te vefat eden meşhur Çalık Ali Efendi'nin oğlu Müderris Mehmed Efendi'dir.

7 Geniş bilgi için bkz., Ş. Uzluk, *Mevlânâ'nın Türbesi*, s.118-121; İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Konya Tarihi*, s.689-690; Erdoğan Erol, "Gümüş Şebeke", *SÜ 3. Uluslar Arası Mevlâna Kongresi Bildiriler*, 5-6 Mayıs 2003, Konya, 2004, s.193-203.

Aşağıdaki kıt'a-i kebîrede de anlatıldığı üzere gümüş kafesin yaptırılması hikâyesi şöyledir.

Padişah (Sultan III. Mehmed) çıkmış olduğu seferden zaferle döner ve kendisini de vezirliğe kabul ederse bütün malını sarf ederek gümüşten bir kafes yaptırıp hediye etme dileği ve vaadinde bulunmak üzere Hz. Mevlânâ'nın türbesini ziyaret eder ve kapısına yüz sürer Maraş Mîrimîrânî Mahmud...

Yüzünü sürdi gubâr-ı der-i Mevlânâ'yâ⁸
Eyledi geldi ziyâret bu mübârek câyı

(Hz. Mevlânâ'nın kapı eşîğinin tozuna toprağına yüzünü sürdü ve gelip bu mübârek makamı ziyaret etti.)

Sefere çıkılır, zafer kazanılır ve Valide Sultan'ın da desteği ile muradına nail olan Mahmud Paşa bu muhteşem gümüş kafesi yaptırıp yerine koydurarak vaadini yerine getirir.

Kıt'a-i Kebîre

1. Şâh-ı Cemşîd-haşem Husrev-i hurşîd-âlem
Dâver-i taht-ı akâlim-i cihân-ârâyı
2. Tâc-bahşende-i her şâh-ı diyâr-ı İslâm
Tâc-hâhede-i her memleket-i Tersâyı
3. Râyet-efrâz-ı meyâdîn-i memâlik-gîrî
Meş'al-efrûz-ı serâ-perde-i mülk-ârâyı
4. Âsumân-mertebe Sultân Muhammed Hân
kim
Bende itdi nice İskender ile Dârâyı
5. Ol ki bâzû-yı cihângîrî ile kıldı esîr
Pâdişâhân-ı cihân-dâr-ı 'atâ-bahşâyı

6. Niyet itdi ki kıla kâfir-i bî-dîne gazâ
İrgüre çarh-ı berîne 'alem-i bâlâyı

7. Diledi kim ide küffâr ile ceng ü peykâr
Tuta âvâz-ı gazâ bu felek-i minâyı

8. Ele alup sala şemşîr-i gazâyı tâ kim
Göstere kâfir-i bî-dîne yed-i beyzâyı

9. İtdi pes kahr-ı 'adû niyyetine gerdûn-sây
Mehçe-i râyet-i mansûr-ı cihân-ârâyı

10. Oldu beğlerbeğiler dahi gazâyâ me'mûr
Dikdiler her birisi râyet-i gerdûn-sâyı

11. Cümleden birisi ol sâhib-i hulk u
Mahmûd

Vüzerâ zümresinin Âsaf-ı sâhib-râyı

12. Ol ki nâmı gibi evsâf-ı şerîfî Mahmûd
Âsaf-ı pâdişeh-i memleket-i Dârâyı

13. Mîr-i mîrânî idi Mar'aşın ol esnâda
'Adl ile kendüye kul itmiş idi dünyâyı

14. Sefere 'âzim olup itdi gönülde tasvîm
Ki ziyâret kıla bu türbet-i rûh-efzâyı

15. Kuhl ide çeşm-i cihân-binine râğbetler ile
Hâk-i pâk-i harem-i Hazret-i Mevlânâyı

16. Yüzünü sürdi gubâr-ı der-i Mevlânâ'ya
Eyledi geldi ziyâret bu mübârek câyı

17. Sıdk ile rûh-ı şerîfinden idüp istimdâd
Didi ey cennet-i 'âlâda kılan me'vâyı

18. Halkı ser-teşne idüp itdüren âheng-i nevâ
Salan âfâka semâ' ile sadâ-yı nâyı

19. Ahdım olsun ki eğer Hazret-i Şâh-ı Cem-
câh

Feth idüp milket-i küffârı kırıp a'dâyı

20. Tahtına devlet ü ikbâl ile mansûr gelüp
Lutf ile emrine mahkûm kıla dünyâyı

21. Ben dahi dâhil olursam vüzerâ zümresine
Der-i devletde bulup mertebe-i 'ulyâyı

⁸ Bu beyit, 32 beyitlik Kıt'a-i Kebîre'nin 16. beytidir.

22. Harcedüp mâ-melekim bezl kılup
makdûrum
Sîmden eyleyeyin bu kafes-i zibâyı

23. Niyyetin muhkem idüp kıldı tevekkül
Hakk'a
İtdi rehber kerem-i Hâlık-ı bî-hem-tâyı

24. Nâgehân Hazret-i Belkîs-ı zamân
Meryem-i 'ahd
Ki ana virdi Hudâ mertebe-i 'ulyâyı

25. Hazret-i Vâlide Sultan gül-i bâğ-ı 'ismet
Tuydı çün niyyet-i Paşa-yı mübârek-câyı

26. Hayr-hâh olduğunu bildi şeh-i devrâna
Gûş idüp hayli pesend eyledi bu ma'nâyı

27. Zimmet-i himmetine vâcib ü lâzım gördi
Ki vezîr eyleye gayretler ile Paşayı

28. Hamdülillâh ki bulup cümle murâdâta vüsûl
İtdi sîmîn-kafes-i merkad-i Mevlânâyı

29. Bârekallâh zihî sîm-kafes kim göricek
İtdi âlûfte nice tûtî-i şeker-hâyı

30. Kafese koydı tutup murg-ı nevâyı dirler
Seyr idenler göricek bu kafes-i ra'nâyı

31. Bülbülân-ı çemen-i kuds olup meftûnı
İrgürürler göge feryâd ile vâveylâyı

32. Didi târîhini Mânî-i şikeste-hâtır
"Sîm kıldın kafes-i merkad-i Mevlânâyı"

Temmet bi 'avnillâhi te'âlâ
Sene sitte vü elf "1006"(1597-8)

Meşşakahu el-fakîr Mîrzâ 'Alî
'Amele kalemkâr İlyâs

Bu kıt'a-i kebîrede de tarih söyleniş
bakımından "Mânen", hesaplanması
bakımından da "Tam" tarih usûlüyle
düşürülmüş, ayrıca ketebe kısmında yazı ve
rakamla da belirtilmiştir.

Sadeleştirilmiş nesre çevirme

1. Ey Cemşîd başmetli, (Hüsrev gibi) güneş alemli,
cibanı süsleyen iklimlerin tabtında oturan padişah.
2. İslâm diyarlarının şahlara taç bağışlayan,
Hristiyan memleketlerinin taçlarını isteyen
(taçlarını elinden alan, onları güçsüz kılan),
3. Memleketlere hükmeden ve meydanlarda
sancak kaldıran, meşaleleri, mülkü süsleyen sultan
çadırını aydınlatan,
4. Asuman mertebeli (mertebesi pek yüce olan)
Sultan Muhammed Han ki, nice İskender ile
Dârâ'yı kul köle etti.
5. O ki cibangir pazusuyla, bahşış veren, cibanı
tutan padişahları esir etti.
6. Yüce alemi (sancağını) çarhın yücelerine
ulaştırmak (dikmek) için dinsiz kâfire gazâ
eylemeye (sefere çıkmaya) niyet etti.
7. Küffar ile cenk ederek gazâ avazıyla mâvi
gökyüzünü doldurmayı diledi.
8. Gazâ kılıcını eline alıp salarak, âdetâ dinsiz
kâfire yed-i beyzâyı (Hz. Musa'nın Firavuna karşı
parlak, bembeyaz görünen eli) göstermek istedi.
9. Ardından cibanda düşmanları kabretmek
niyetiyle, semaya yükselen, cibanı süsleyen ve her
zaman Allah'ın yardımına mazhar olan, bilâl
alemli (tepesinde bilâl bulunan) sancağını açtı.
10. Gazâ emrini alan beylerbeylerinin her biri
göge doğru yükselen sancaklarını diktiler.
11. Onlardan biri, yaradılışı övülen, rey sabibi,
vezirler zümresinin Âsaf'ı (Hz. Süleyman'm
veziri) mertebesindeki Mahmud Paşa idi.
12. Namı gibi şerefli vasıfları da övülmüş olan
o Mahmud Paşa, sanki Dârâ memleketinin
padişahının Âsaf'ıdır.

Mevlânâ Türbesi etrafında 1597'de Kalemkar İlyas'a yaptırılan gümüş kafes üzerinde yer alan usta imzası: "Amel-i Kalemkar İlyas"

13. O sırada Maraş Beylerbeyi olan Mahmud Paşa, adaletiyle bütün dünyayı kendisine kul etmişti.

14. Sefer çıkmaya gönülden ve kesin olarak karar verdiğinde ömrü artıran, rûba ferablık veren Hz. Mevlânâ'nın Türbesini ziyarete niyetlendi.

15. Büyük bir arzu ile, cibanı gören gözüne, Hz. Mevlânâ'nın haremının temiz toprağını sürme çekmek istedi.

16. Mahmud Paşa, Hz. Mevlânâ'nın kapı eşliğinin tozuna toprağına yüzünü sürdü ve gelip bu mübarek makamı ziyaret etti.

17. Onun şerefli ve mübarek rûbundan doğrulukla meded umarak şöyle dedi: "Ey cennet-i a'lâda mekân edinen, sığınılacak yeri olan,

18. Halkı suya hasret bırakıp feryadlarını yükselttiren, sema ile birlikte neyin sadâsını ufuklara salan,

19. Abdım olsun ki, Cem mevkiindeki padişah hazretleri düşmanları kırıp geçirip, kâfir memleketlerini fethettiğinde,

20. Allah'ın yardımı ile devlet ve ikbâl tahtına dönerek lutfuyla dünyayı hükümüne tâbi kıldığında,

21. Ben de vezirler zümresine dahil olup devlet kapısında yüce bir mertebeye erişirsem,

22. Allah'ın takdiriyle, varımı yoğunu harcayıp elimden geleni yaparak, bu güzel kafesi gümüşten yaptırayım."

23. Niyetini kesinleştirek Allah'a tevekkül kıldı ve eşi benzeri olmayan Yaradıcının keremini kendine rehber, yol gösterici etti.

24. Allah'ın kendisine yüce mertebeler verdiği, devrin Meryem'i ve zamanın Belkıs'ı (Valide Sultan) ki, ansızın,

25. Masumluk ve temizlik bağının gülü, bu mübarek makamdaki (Hz. Mevlânâ Türbesi) niyetini duydu.

26. Zamanın padişahının hayrını talep ettiğini anladı ve bu mânâyı pek beğendi.

27. Himmet kuşatıcılığına alıp gayret ederek paşayı vezir eylemeyi lüzumlu gördü.

28. Allah'a hamd olsun ki, bütün muradına erişen (Mahmud Paşa), Hz. Mevlânâ'nın kabrinin önüne gümüş bir kafesi yaptırdı.

29. Allah mübarek etsin, bu pek güzel ve boş gümüş kafesi görünce, nice tatlı sözlü tütüyi (papağan) kendisine bağladı (hayrette bırakarak sadece kendisini medbeder hâle getirdi).

30. Bu muhteşem kafesi seyredenler, âdetâ, güzel sesli kuşu tutup kafese koydu, derler.

31. Mukaddes çemenin (Kubbe-i Hadrâ'nın) bülbülleri, bu kafesin meftunu olarak inleyişlerini, feryad ü figanlarını göğe ulaştırırlar.

32. Gönlü kırık Mânî, tarihini şöyle söyledi: "Mevlânâ'nın kabrinin kafesini gümüşten yaptım."

Allah'ın yardımı ile 1006 (1597-8)'da tamamlandı.

*Büyük zahmetlerle Mirzâ Ali'nin yazdığı şiir
Kalemkâr İlyas tarafından işlendi.*

Sultan II. Mahmud'un Türbeyi Tamiri (Tarih Kıt'ası)

Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan tamir için Nezir-i Mevlânâ hassasiyetiyle kaleme aldığı 18 beyitlik tarih kıt'asında Pertev Paşa; Hazret-i Mevlânâ'yı bembeyaz bir büyük inci tanesine, Dergâhını cümle âşıklara can ve gönül Ka'besine, nurdan bir deryaya, dervişlerini de cihanı ve canı bir yana bırakıp sevgilinin mumuna yanan ve onun etrafında dönerek bütün varlıklarını, benliklerini yakıp yok eden pervanelere benzetir. Devamında Konya şehrinin, İran ve Turan'a karşı övündüğü bu Dergâh'ın, vaktin geçmesiyle tamire ihtiyacı olduğu ve Cenâb-ı Hakk'ın, uyanık gönlü daima hayır ve hasenata meyilli, mübarek yaratılışı adalet, merhamet ve şefkatle ikballi, temiz ahlâklı şahırların şahına bu hayrı müyesser kıldığını anlatır.

Pertev Paşa'nın kaleme aldığı ve Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin 1251/1835 yılında ta'lik ile yazdığı bu tarih kıt'ası son derece mühim bir sanat şâh eseridir. Üst kısmı motifli sade bir çerçeve ile çevrelenen siyah boyalı ahşap levhada beyit araları yaldızlı çizgilerle ayrılır.

Pertev Paşa, "Âşıklar Kâ'besi" olarak kabul edilen Mevlânâ Dergâhı'nın tamir edildiğini belirttiği, ziyaretçilerden burayı âdetâ tavafa gelip, ufukların sultanına duâ etmeleri talebinde bulunduğu son beytin her iki mısraında da söyleniş bakımından "mânen", hesaplanması bakımından "tam" usûlüyle tarih düşürür, ayrıca her iki mısraın altına da rakamla 1251 yazar. Bir

Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan tamir için Pertev Paşa'nın kaleme aldığı 18 beyitlik tarih kıt'ası Hat: Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi / Hattm Nev'i: Celî Ta'lik

önceki beyitte de bu iki tarihi, Küçükayı yıldız kümesinin en parlak yıldızları olan ve “Ferkadeyn” diye isimlendirilen “Dübb” ve “Merak” yıldızlarına benzetir:

İki târîh mülhem oldu Pertev matla‘ı dilden Sezâdur benzedilse Ferkadeyn-i Şems-i işrâka

Yapıldı Dergeh-i Monlâ budur çün Kâ‘be uşşâka “1251”

Tavâfa gel du‘â it yapırdan Sultân-ı âfâka “1251” (1835-6)⁹

Bu levhada dikkatleri çeken husus, tarih kıt‘ası tamamlandıktan sonra koltuk kısımlarına yazılan emsâli az görülen ve fevkalâde mühim olan iki beyittir. Bu beyitlerin ilkinde, Pertev Paşa şiirini: “*Hak dostlarının bendesi âciz ve nâçiz Pertev’in niyâz nutkudur.*” diye vasıflandırarak; ikincisinde de hattât Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi: “*Yesârîzâde’nin kaleminden çıkan eser Mevlânâ Dergâhında feyz alır.*” değerlendirmesinde bulunarak Hz. Pîr’in rûhâniyetine sığınurlar.

Nutk-ı niyâz bende-i işân

Pertev-i nâçiz ü nâtüvân

Feyz alır Dergeh-i Mevlânâ‘da

Eser-i kilk-i Yesârî-zâde

Târîh-i Dergâh-ı Şerîf-i Hazret-i Mevlânâ¹⁰

1. Budur Dergâh-ı Mevlânâ Celâlü‘d-dîn-i ve‘d-dünyâ

Bu Dergeh Ka‘be-i cân u cenândur cümle ‘uşşâka

9 Geniş bilgi için bkz. Pertev Paşa, *Divân*, Matba‘a-i Bâb-ı Hazret-i Ser-askeriyye, 1256, s.52-53; Ş. Üzlük, *Mevlânâ’nın Türbesi*, s.138; Erdoğan Erol, “Mevlânâ Müzesi’nde Bulunan Bir Levhanın Tanımı”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, S.XVII, Ankara, 1982, s.29-34; *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları*, (Haz. A. Mermer v.d.), TDV Yayınları, Ankara, 2009, s.264-266.

10 Pertev Paşa, *Divân*, s.52-53.

2. Bu meşhed nûrdan deryâ o Hazret dürre-i beyzâ
Habâbı Kubbe-i Hadrâ disem haml itme iğrâka
3. Bunun her evc-i pâki uc virür şems-i hakikatden
Muhâzî her biri ma'nide tâk-ı çarh-ı bî-sâka
4. Elezdür ney-şekerden çûb-i matbah çille-keş câna
Müreccah zevk-i hizmet yanlarında başka ezvâka
5. İderler sikke ber-ser sikke-i zer-gerden istiğnâ
Olup bî-güll ü gış iksîr-i hâs-ı pûte-i fâka
6. Giriift-i aşk olurlar baş keserler tavk-ı teslîme
Ezelden beste gelmişler visâk-ı 'ahd ü misâka
7. Yanarlar şem'-i cânâna cihân u cân bir yana
Dönerler hem çü pervâne virürler vârn ihrâka
8. Gehî âzâd olup gamdan geçüp fikr-i dü-âlemden
Rebâb u nâyî eyerler bedel takyid ü 'ıtlâka
9. Bununla şehir-i Konya fahr ider Îrân u Tûrâna
Bu buk'a kıble-gâh-ı ârzûdur bunca 'uşşâka
10. Mürûr-ı vakt ile hâcet olup ta'mire bu hayr
Müyesser kıldı Hak şâhenşeh-i pâkîze-ahlâka
11. Zihî kutb-ı himem sâhib-kerem Sultân Mahmûd Hân
Odur şems-i ziyâ-bahş-ı 'inâyet cümle âfâka
12. Dil-i âgâhî mâ'il bî't-tabî' hayr u müberrâta
Mübârek tab'ı mukbil adl ü dâd u rahm u eşfâka
13. Kalemler münhasır ahkâm-ı 'adlin neşr ü tahrîre
Hazâ'in sû-be-sû meşgûl 'atâsın bezl ü infâka

14. Cemâl-i şevketi tenvîr-i sırr-ı sûre-i ve's-Şems
Cebîn-i tal'atı teşbîh-i rûşen-subh-ı berrâka
15. Muvaffak oldığı bî-şühedür her kâr u bârından
İder her emrini tefvîz zîrâ Rabb-i Hallâka
16. O Şâh-ı mu'ciz-âyînin nevâ-yı feyzidür her dem
İden bu nây-ı kilki böyle mazhar sırr-ı intâka
17. İki târîh mülhem oldı Pertev matla'-ı dilden
Sezâdur benzedilse Ferkadeyn-i Şems-i işrâka
18. Yapıldı Dergeh-i Monlâ budur çün Kâ'be 'uşşâka "1251"
Tavâfa gel du'â it yapıran Sultân-ı âfâka "1251"(1835-6)
- Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün
Metinde(Beyit/Mısra): 2/1 Dürre-i beyzâ: zerre-i beyzâ MÖ; 3/1 evc-i pâki uc virür: mevc-i pâki evc verir MÖ; 3/2 Mubâzî: Mecâzî PD; 11/1 Kutb-ı himem sâhib-kerem: sâhib-kerem kutb-ı himem PD; 17/1 târîb: târîbe PD.
- Pertev Dîvânı'nın Osmanlı Türkçesiyle matbu nüshası, Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılan levha ile Vâsîf'in Mecmû'a-i Medâyih-ı Mevlânâ'sının esas alındığı, diğer kaynakların taranmasıyla elde edilen manzumelerin de dahil edildiği Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları kitabında ilk dokuz beyti bulunan tarih kit'asının imlâsı bakımından bazı farklılıklar mevcut olup, bu çalışmada mânâca en uygun olanlar tercih edilmiştir.

Sadeleştirilmiş nesre çevirme
Mevlânâ Hazretlerinin Şerefli
Dergâhlarının Tamiri

1. Dünyanın ve dinin Celâleddin'i Mevlânâ'nın Dergâbı budur. Bu dergâh, cümle âşıklara can ve gönül Kâ'besidir.

2. Bu ziyaret yeri nurdan bir derya, o Hazret de bembeyaz bir büyük inci tanesidir. Hababı, Yeşil Kubbe desem bunda mübalağa yaptığımı düşünme.

3. Yeşil Kubbe'nin (Türbenin) tertemiz en yüksek noktası bakikat güneşinden haber verir. Mânâ bakımından her biri direksiz çarhım tâkıyla aynı bizadadır; eş değerdedir.

4. Çile çekmekte olan can için, matbah değneği, şeker kamışından daha lezzetlidir. Zira onların yanlarında bizmet etme zevki, başka zevklere tercib edilir.

5. Kuyumcu sikkelerinden tokgözlülükle sakmarak başlarına kendi sikkelerini giyerler; fakirlik potasının has iksiriyle kim ve hileden armurlar.

6. Ezel meclisinde verdikleri söze tam bir bağlılıkla aşka giriftar olurlar ve teslim tavkına (gerdanına) baş keserler.

7. Cibanı ve canı bir yana bırakıp sevgilinin mumuna yanarlar ve onun etrafında pervane gibi dönerek bütün varlıklarını, benliklerini yakıp yok ederler.

8. Bazen gamdan azad olup dünya ve ahiret düşüncesinden geçerek, rebab ve ney sesini bir kayda bağlanma ve salıverilmeye bedel görürler.

9. Konya şebriinin, İran ve Turan'a karşı övündüğü bu Dergâh, bunca âşık için arzu edilen bir kıblegâhtır.

10. Vaktin geçmesiyle Dergâh'ın tamire ihtiyacı oldu ve Cenâb-ı Hak temiz ahlâklı şabların şabına bu hayrı müyesser kıldı (nasip eyledi).

11. Aferin, ne güzel, himmet kutbu, kerem sabibi Sultan Mahmud Han ki, ufuklara lütuf ışıklarını bahşeden güneş odur.

12. Uyanık gönlü daima hayır ve hasenata meyilli, mübarek yaratılışı adalet, merhamet ve şefkatle ikballi.

13. Kalemler, adaletli hükümlerini yazmaya ve yaymaya tahsis edilmiştir. Hazine her tarafa onun ihsanını ve infakını (nafakasını) dağıtmaktadır.

14. Şevketli, heybetli cemâli Şems sûresinin sırrıyla aydınlanmaktadır. Güzel alını berrak aydınlık sabaha benzemektedir.

15. Her işinde, Allah'ın yardımıyla muvaffak olduğuna şüphe yoktur. Zira o, her işini Hallâk olan Rabb'ine havale etmekte, O'ndan yardım beklemektedir.

16. Bu kamış kalemi dile gelme sırrına mazhar eden, insanı acze düşüren âyimin Şâhının (Şâh neyinin) feyizli sadâsıdır.

17. Pertev, gönlün doğuş yerinden iki tarih ilham oldu. Bunlar Küçükayı yıldız kümesinin en parlak yıldızları olan ve "Ferkadeyn" diye isimlendirilen "Dübb" ve "Merak" yıldızlarına benzetilse yakıştır.

18. Âşıklara Kâ'be olan Monla'nın (Hz. Mevlânâ) Dergâbı yapıldı. Gel burayı tavaf eyleyerek, yaptırın ufukların sultanına duâ et.

Yâ Hazret-i Mevlânâ
(Kaddesallâhu Sırrahu) Levhası

Sultan II. Mahmûd, Mevlânâ Dergâhı'nda yaptırdığı geniş çaplı tamir faaliyetiyle eş zamanlı olarak Hz. Mevlânâ'nın isminin yazılı olduğu bir levha hazırlatır. Başlangıçta çok normal gibi görünen

*Kutâ-i
Kebîre olarak
adlandırılan Hz.
Mevlânâ Türbesi
etrafındaki
gümüş kafesin
almışığı. Mirzâ
Ali tarafından
celi talik ile
yazılmıştır*

bu işi fevkalâde kılan ise, şimdiye kadar emsâlini tespit edemediğimiz, bir zatın isminin yazılmasına tarih düşürülmesidir. Tabii olarak, tamir kıt'asını yazan şair Pertev Paşa'nın kaleminden çıkan bu dört beyitlik tarih kıt'ası yine aynı levhayı yazan, Cenâb-ı Hakk'ın kalemini muvaffak eylediği, Osmanlı Cihan Devleti'nin en büyük hattatlarından Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin hattıyla gönüllere huzûr ve sükûn verir, gözlere bayram sevinci yaşatır. Bu levha Mevlânâ Türbesi girişindeki Tilâvet Odası'nın batı duvarında giriş kapısının hemen üzerinde asılıdır.

Bu levhanın tarihi, söyleniş bakımından "mânen", hesaplanması bakımından "cevher-i

târîh" ifadesinden de anlaşılacağı üzere sadece noktalı harflerin rakam değerlerinin hesaplandığı "mu'cem" (mücevher) usûlüyle düşürülür. Tarih mısraının altına da rakamla 1252 (1837) yazılır.

Değil mi levh-i mücellâsı reşk-i şems-i felek"
Asıldı tâk-ı mu'allâya ism-i Hazret-i Pîr

Medâr-ı şevk u tarabdur semâ' 'uşşâka
Recezdür 'âşık-ı Mevlâya ism-i Hazret-i Pîr

Muvaffak eyledi kilik-i Yesârîzâdeyi Hak
Meded-res oldu o Mollâya ism-i Hazret-i Pîr

11 Pertev Paşa, *Dîvân*, s.51-52. Bu şiir, Pertev Paşa Dîvânında "Târîh-i Levha-i İsm-i Şerîf-i Hazret-i Mevlânâ" başlığıyla yer almaktadır.

Donansa cevher-i târih ile sezâ Perteve
Yazıldı cedvel-i a'lâya ism-i Hazret-i Pîr
H.1252 (1837)

Sadeleştirilmiş nesre çevirme

*Pîr Hazretlerinin (Hz. Mevlânâ) isminin
bulunduğu, feleğin güneşini kışkırdıran
cilâlanmış, parlak levha Dergâh'ın yüce kapısının
üzerine asıldı.*

Semâ, âşıklar için sevinç ve coşkuluk; Pîr

*Hazretlerinin ismi de, Mevlâ âşıkına bir mebdîye
(övgü şiiri) yazma vesilesidir.*

*Cenâb-ı Hak, Yêsârîzâde'nin kalemini muvaffak
eyledi. O Mollâ'ya, Pîr Hazretlerinin ismi yardım
eriştirici oldu.*

*Perteve, Pîr Hazretlerinin ismi yüce bir çizgi
üzerine satır hâlinde yazıldı. Etrafı tarih cevheri
(sadece noktalı harflerin rakam değerlerinin
toplanmasıyla meydana gelen mücevher tarih) ile
donansa lâyıktır.*

Zamanın kendisinden hiçbir şey
eksilmediği ve eskitemediği Hz.
Mevlânâ'yı, Âşıklar Kâbesi Dergâh'ını
ziyarete gelenler merhamet, lütf, kerem ve
nimetle donatıldıklarını hissederek, onun
vecd ve temkini şahsında birleştiren hem
yaşarken hem de vefatından sonra tasarruf
sahibi bir Hakk dostu, insanlığa uzanan
kurtarıcı bir el, sakin ve emin bir sığınak
olduğunu gönüllerinde hissederler.

Yerli yabancı, uzak yakın, müslim ve gayr-i
müslim herkesi miktarınca nasiplenmeye,
ruhlarını arındırmaya, gönüllerini
ferahlatmaya, kısacası bu tecrübeyi ilk defa
veya yeniden yaşamaya davet ediyoruz.

Hem makalemizde hakkında bilgi
verdiğimiz eserleri yaptıranları, hem
emek veren sanatkârları hem de Dergâh'a
her konuda hizmeti geçenleri rahmet ve
şükranla yâd ediyoruz. Rûh-ı revânları şâd
ola.

Cenâb-ı Hakk'a vuslatının 750.
yıldönümünde Hz. Mevlânâ'yı, "Kim
bizi iyilikle anarsa, dünyada adı, iyilikle
anılsın." sözü uyarınca rahmet ve minnetle
anıyor, himmet ve rûhâniyetlerinin
üzerimize olmasını niyâz ediyoruz.

Hayırlar fethola...